

วิวัฒนาการของรัฐศาสตร์

EVOLUTION OF POLITICAL SCIENCE

¹พระสิริชัย ธมฺมจารี (สายสิงห์), ²สมนึก จันทร์โสภา, ³ศราวุธ ชันธวิชัย
และ ⁴พระสังฆวาน เขมปญโญ (สายเนตร)

¹Phra Sirichai Thammacharo Saising, ²Somnook Chandsoda,
³Sarawut Khanthawichai and ³Phra Sangwan Kamapanyo (Salnet)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahaculalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹sirising2520@hotmail.com)

Received July 10, 2022; Revised November 2, 2022; Accepted December 1, 2022

บทคัดย่อ

รัฐศาสตร์ในยุคโบราณมีจุดสนใจอยู่ที่การเสนอแนวความคิดทางการเมืองของนักปรัชญาการเมืองในแต่ละยุคสมัย ซึ่งเป็นผลมาจากการวิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตั้งแต่สมัยกรีกจนถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 (ค.ศ.1850) การศึกษาวิชารัฐศาสตร์จึงเป็นเรื่องของการแสวงหาปัญญาโดยนักปรัชญาการเมืองต่างๆ ที่ทำการวิเคราะห์และประเมินค่าการจัดสรรอำนาจและโครงสร้างแห่งอำนาจให้เป็นไปตามมาตรฐานทางจริยธรรม (ethical criteria) เมื่อเป็นเช่นนั้นปราชญ์ทางการเมืองจึงสามารถใช้ปัญญาเพื่อการแสดงออกซึ่งความสนใจและความคิดทางการเมืองของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งแต่ละคนจะแสดงความคิดทางการเมืองของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพและสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาต่างๆ ในแต่ละยุค เนื้อหาสาระของวิชารัฐศาสตร์ในยุคโบราณนี้ เดวิด ฮีส์ตัน ได้เรียกการศึกษารัฐศาสตร์ยุคนี้ว่า ยุคสากลนิยม (universalism) เมื่อเป็นเช่นนั้น สาระของ

¹ อาจารย์, สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ, สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

³ อาจารย์, สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

⁴ อาจารย์, สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

วิชารัฐศาสตร์จึงยังไม่มีลักษณะเฉพาะ (specialization) แต่ขึ้นอยู่กับความสนใจของนักคิดแต่ละคน สารของวิชารัฐศาสตร์จึงมีความหลากหลายไปตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป ส่วนเป้าหมายของรัฐศาสตร์ในยุคพฤติกรรมนิยมมุ่งสร้างทฤษฎีเชิงประจักษ์ว่าท ต่อมาในราวปี ค.ศ.1968 นักรัฐศาสตร์กลุ่มหนึ่งได้เสนอแนะให้ทบทวนเป้าหมายของวิชารัฐศาสตร์เสียใหม่ โดยได้แบ่งเป้าหมายของการศึกษารัฐศาสตร์ออกเป็นเป้าหมายระยะสั้นและเป้าหมายระยะยาว กล่าวคือ การศึกษารัฐศาสตร์ มีเป้าหมายระยะสั้น คือการนำความรู้ไปแก้ปัญหาต่างๆในสังคมการเมือง ส่วนเป้าหมายระยะยาว คือการสร้างองค์ความรู้ที่มีลักษณะเชิงประจักษ์ เรียกว่า ยุคหลังพฤติกรรมศาสตร์จนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: วิวัฒนาการ, รัฐศาสตร์

Abstract

Political science in ancient times had its interesting remarks in proposing political thoughts of political philosophers in each era that were resulted from the evolution of social change from Greek period up to the middle of 19th century (1850 A.D.) Studying in political science was, thus, searching intellectualities by various political philosophers in analyzing and evaluating the power structures and distributions according to the ethical criteria. As a results, political philosophers had their capacity in using their intellectualities to freely express their individual political thoughts and interests that reflected the occurring problems in each era. The content of political science in these ancient times was named by David Easton as universalism. In such circumstances, the content of political science was not specialized but depended upon the interest of each sage. The content of political science, thus, varies according to each changing era. However, the goal of political science in the era of behaviorism focused on empirical theories specially in 1968 A.D. A group of political scientists suggested in reviewing the goal of political science by dividing into a short-term and long-term goals. The short-term goal focused on the application of knowledge for solving various problems in political societies while the long-term goal focused on the creation of empirical knowledge or post-behaviorism up to present.

Keywords: Evolution, Political Science

บทนำ

รัฐศาสตร์ในยุคเริ่มแรกส่วนใหญ่จะเป็นแนวปรัชญาการเมือง เริ่มตั้งแต่สมัยนครรัฐกรีก จนกระทั่งปี ค.ศ. 1850 การศึกษาในยุคนี้มีพื้นฐานอยู่บนสาระของความคิดทางการเมืองของนักปรัชญาการเมืองต่างๆ ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับปรัชญาทางศีลธรรมและจริยธรรมที่เป็นมาตรฐานสากล เนื้อหาสาระในยุคนี้จึงยังไม่มีลักษณะเฉพาะ จนกระทั่งมาถึงยุคทุนนิยม สาระสำคัญของรัฐศาสตร์ในยุคทุนนิยมนี้ มุ่งที่จะศึกษาสถาบันที่เป็นทางการตามกฎหมาย โดยศึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับรัฐและสถาบันการปกครองตามหลักตัวบทกฎหมาย หลังจากนั้นก็มาถึงยุคสังคมนิยม ในยุคนี้การศึกษา รัฐศาสตร์มุ่งสนใจความเป็นจริงทางการเมืองมากขึ้น โดยเน้นศึกษากระบวนการทางการเมืองที่ไม่เป็นไปตามตัวบทกฎหมายและไม่เป็นทางการมากขึ้น ซึ่งอาศัยวิธีการของการสังเกต การสำรวจ และการวัด ซึ่งนับได้ว่า เป็นยุคของการเปลี่ยนแปลงของวิชารัฐศาสตร์ ยุคต่อมาเป็นยุคพฤติกรรมนิยม เป็นยุคที่รัฐศาสตร์ให้ความสนใจในการนำแนวความคิดของวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยา มาทำการศึกษการเมือง โดยมีหน่วยของการศึกษาวิเคราะห์ที่บุคคลและกลุ่มบุคคล เป้าหมายของรัฐศาสตร์ในยุคพฤติกรรมนิยมนี้ มุ่งการสร้างทฤษฎีเชิงประจักษ์ว่า ต่อมาในราวปี ค.ศ.1968 นักรัฐศาสตร์กลุ่มหนึ่งได้เสนอแนะให้ทบทวนเป้าหมายของวิชารัฐศาสตร์เสียใหม่ โดยได้แบ่งเป้าหมายของการศึกษารัฐศาสตร์ออกเป็นเป้าหมายระยะสั้นและเป้าหมายระยะยาว กล่าวคือ การศึกษารัฐศาสตร์ มีเป้าหมายระยะสั้น คือการนำความรู้ไปแก้ปัญหาต่างๆ ในสังคมการเมือง ส่วนเป้าหมายระยะยาว คือการสร้างองค์ความรู้ที่มีลักษณะเชิงประจักษ์ เรียกว่า ยุคหลังพฤติกรรมศาสตร์

ฉะนั้น การกล่าวถึงวิวัฒนาการรัฐศาสตร์ในยุคต่างๆ ที่มีความเป็นมาอย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มจากรัฐศาสตร์ยุคปรัชญาการเมือง รัฐศาสตร์ยุคทุนนิยม รัฐศาสตร์ยุคสังคมนิยม และรัฐศาสตร์ยุคพฤติกรรมนิยมจนถึงปัจจุบัน การศึกษาด้านรัฐศาสตร์เน้นความสำคัญของศีลธรรม พยายามทำรัฐให้เป็นอุดมคติ เป็นรากฐานสำคัญของรัฐศาสตร์อย่างแท้จริง จะเป็นพวกปฏิบัตินิยม มากกว่าคือ มีระเบียบวินัย เชื่อฟังผู้ปกครองและมีกฎหมาย แนวความคิดสำคัญคือสิทธิส่วนบุคคล ความเท่าเทียมกันและหลักประชาธิปไตย

การศึกษารัฐศาสตร์ในสมัยโบราณเนื้อหาสาระส่วนใหญ่ที่เกิดมาจากการคิดทางการเมืองของปรัชญาเมธีในยุคต่างๆ จึงอาจเรียกยุคนี้ว่า “ยุคปรัชญาการเมือง” (philosophical period) ในเรื่องนี้จะทำการศึกษาโดยสังเขปตั้งแต่สมัยนครรัฐกรีก จนถึงคริสต์ศักราช 1850 ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

รัฐศาสตร์ยุคคลาสสิก

รัฐศาสตร์ยุคคลาสสิกนี้มีวิวัฒนาการใน 3 ยุค คือ ยุคนครรัฐกรีก ยุคอาณาจักรโรมัน และยุคกลาง มีรายละเอียด ดังนี้

1. ยุคนครรัฐกรีก มีความเป็นชุมชนทางการเมืองหรือประชาคมทางการเมือง (political community) ของมนุษย์ในสังคมโลก เริ่มเกิดขึ้นในสมัยนครรัฐกรีก โดยมีการจัดโครงสร้างที่เป็นระเบียบในแง่ของความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจระหว่างมนุษย์ด้วยกันอย่างชัดเจน กล่าวคือมีการปกครองตนเอง มีการกำหนดฐานะความเป็นพลเมือง มีการกำหนดสถาบันทางการเมืองที่ใช้อำนาจและมีการกำหนดสิทธิหน้าที่ตลอดจนเสรีภาพของพลเมือง ดังจะเห็นได้จาก นครรัฐเอเธนส์และนครรัฐสปาร์ตา เพราะฉะนั้นการที่สังคมมนุษย์มีความเป็นชุมชนทางการเมืองนี้เอง ที่ทำให้ปรัชญาเมธีมีอยู่มากมายในสมัยกรีก มิได้แสวงหาปัญญาหรือความรู้ที่เกี่ยวกับธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังได้แสวงหาปัญญา หรือความรู้ที่เกี่ยวกับธรรมชาติของการเมืองและระเบียบการเมืองที่ดีอีกด้วย⁵ ดังเห็นได้จากนักปรัชญาเมธีในยุคนั้น ได้แก่ โซเครตีส เพลโตและอริสโตเติล ซึ่งปรัชญาเมธีเหล่านี้ต่างก็พยายามแสวงหารัฐที่ดีที่สุดในทางปฏิบัติจะต้องพิจารณา หรือประเมินความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตมนุษย์กับรัฐอีกด้วย อาทิ ประเด็นเกี่ยวกับชีวิตที่ดี มาตรฐานทางศีลธรรม และจริยธรรม ความยุติธรรม การเมืองในยุคนครรัฐกรีก จึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการแสวงหาระบบการปกครองที่ดีที่สุด โซเครตีสเห็นว่าจุดมุ่งหมายของการเมือง คือการเปลี่ยนแปลงเพื่อสิ่งที่ดีกว่า หรือรักษาไว้ซึ่งสิ่งที่ดีนั้นไม่ให้เลวลง เพลโตได้แสวงหาเหตุผลต่างๆ แล้วมาสรุปว่า รูปแบบของรัฐที่ดีที่สุดอันจะบันดาลความยุติธรรมและชีวิตที่ดีให้กับมนุษย์นั้น คือการปกครองโดยราชาปราชญ์ (philosopher king) และอริสโตเติล (ลูกศิษย์ของเพลโต) ได้วิพากษ์ผลงานของเพลโตและเสนอว่า โดยธรรมชาติแล้ว มนุษย์เป็นสัตว์การเมือง (political animal) จึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงจากการเมืองได้ เพราะจะเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์อยู่เสมอ

กล่าวโดยสรุป การศึกษาการเมืองจึงจำเป็นและมีความสำคัญยิ่งใหญ่นอกเหนือศาสตร์อื่นๆ ซึ่งอริสโตเติล ได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาของวิชารัฐศาสตร์ การแสวงหาความยุติธรรม และการมีชีวิตที่ดีภายในรัฐหรือชุมชนทางการเมือง หรือเป้าหมายในการดำรงชีวิตของมนุษย์กับรัฐ ซึ่งเท่าๆ กับการวางพื้นฐานของวิชารัฐศาสตร์ให้เกิดขึ้น สารของวิชารัฐศาสตร์ในยุคกรีกจะเกี่ยวข้องกับประเด็นที่เรื่องจริยธรรม (ethics) เป็นสำคัญในประการแรก เพลโต เสนอว่ารูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดในอุดมคติ คือการปกครองโดยราชาปราชญ์ หรืออริสโตเติลเองก็ได้วิเคราะห์แบ่งรูปแบบการ

⁵ Leo Strauss, *What is political Philosophy? And Other Studies*, New York: The Free Press, 1959, pp.11-12.

ปกครองเป็น 2 ลักษณะ คือ ระบอบการปกครองที่ดีได้แก่ระบอบกษัตริย์ ระบอบอภิชนาธิปไตย และระบอบโพลิตี (polity) ตำราบางเล่ม เรียกว่าระบอบภายใต้รัฐธรรมนูญ ซึ่งหมายถึง การปกครองโดยกฎหมาย ผู้ปกครองจะต้องรับผิดชอบต่อผู้ใต้ปกครอง ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย ส่วนระบอบการปกครองที่ไม่ดี ได้แก่ ระบอบทรราชย์ ระบอบคณาธิปไตย และระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้โดยดูที่เป้าหมายการปกครองว่า เป็นไปเพื่อประโยชน์ของคนกลุ่มใดในสังคม ส่วนในประการที่สอง ปรัชญาเมธีกรีกต่างมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ชีวิตของปัจเจกบุคคลมีความสอดคล้องและสัมพันธ์กับรัฐในฐานะที่เป็นประชาคมการเมือง และในประการสุดท้ายปรัชญาการเมืองกรีก เน้นในเรื่องการแสวงหาความรู้ซึ่งจะเป็นบ่อเกิดแห่งคุณธรรม คุณธรรมคือความรู้

2. ยุคอาณาจักรโรมัน ความคิดทางการเมืองของปรัชญาเมธีโรมันดูเหมือนจะมีสมมติฐานที่แตกต่างไปจากปรัชญาเมธีกรีกโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ การที่นครรัฐกรีกโดยเฉพาะเอเธนส์ได้ตกเป็นส่วนหนึ่งของโรมัน ได้มีผลทำให้ปรัชญาเมธีชาวโรมันเห็นว่า ชีวิตที่ดีของปัจเจกบุคคลมิได้ขึ้นอยู่กับประชาคมการเมืองหรือรัฐ ในทางตรงกันข้าม “ควรให้ความสำคัญของบุคคลและลดหย่อนความสำคัญของประชาคมการเมือง” (เอ็ม.เจ.ฮาร์มอน, 2519) ความคิดทางการเมืองโรมันสะท้อนให้เห็นจากปรัชญาของสำนักสโตอิก (Stoicism) ซึ่งถือว่า มนุษย์มีความเท่าเทียมกัน มนุษย์ทุกคนสามารถเข้าถึงคุณธรรมได้ จึงให้ความสำคัญต่อสิทธิโดยธรรมชาติของมนุษย์ไว้ในกฎหมายเพื่อป้องกันสิทธิส่วนบุคคลของชาวโรมัน กฎหมายของโรมันจึงแฝงด้วยปรัชญาของสำนักสโตอิกที่ว่า “คนทั้งปวงเสมอเท่าเทียมกัน กฎหมายผูกมัดทุกคนโดยชอบ เพราะคนทั้งหมดซึ่งมีความสามารถในการใช้เหตุผล สามารถเข้าใจกฎหมายได้” นักปราชญ์ที่ยิ่งใหญ่ของโรมัน คือ ชิเซโร (Cicero) (106-43 ก่อน ค.ศ.) สารະของวิชารัฐศาสตร์ในสมัยโรมันจึงเป็นเรื่องของระเบียบกฎหมายที่สอดคล้องกับสภาวะธรรมชาติที่เท่าเทียมกันของมนุษย์

3. ยุคกลาง เป็นยุคที่ยุโรปตกอยู่ในคริสต์ศาสนจักร โดยมีสันตะปาปาเป็นผู้ทรงอิทธิพลสำคัญ โดยการอ้างอำนาจของพระผู้เป็นเจ้า คือ เซนต์ออกัสติน (St. Augustine) และ เซนต์อาควินัส (St. Aquinas) บุคคลทั้งสองนี้มีความคิดพื้นฐานแตกต่างไปจากปรัชญาของสำนักสโตอิก แต่ค่อนข้างคล้ายคลึงกับทฤษฎีของกรีก ที่ว่า ชีวิตที่ดีของมนุษย์ย่อมสัมพันธ์กับรัฐ แต่รัฐนั้นจะต้องเป็นรัฐของพระผู้เป็นเจ้า โดยมีสันตะปาปาเป็นผู้ปกครอง

กล่าวโดยสรุป รัฐศาสตร์สมัยโรมัน มีสาระเกี่ยวข้องกับกฎหมาย ซึ่งถือว่าเป็นหลักนิติธรรมที่สำคัญสำหรับสังคมมนุษย์ ส่วนในสมัยกลางของยุโรปนั้น รัฐศาสตร์ได้มีสาระเนื้อหาผูกพันกับการอ้างอำนาจของรัฐว่ามาจากพระเจ้า ซึ่งมีผลทำให้รัฐศาสตร์ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิชาเทววิทยา (theology)

รัฐศาสตร์ยุคปรัชญาการเมืองสมัยใหม่

ในคริสต์ศตวรรษที่ 16 เมื่อยุโรปอยู่ในยุคของระบบศักดินาที่รุ่งเรือง การศึกษารัฐศาสตร์ก็เริ่มฟื้นตัวขึ้นอีก กล่าวคือ การที่นักคิดนักเขียนได้หันไปสนใจวิทยาการในยุคกรีกโรมันมากขึ้นซึ่งเรียกว่า ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) ได้เป็นผลให้นักปรัชญาการเมืองหันมาสนใจประเด็นทางการเมืองแนวใหม่ที่เน้นสภาพความจริงของสังคม ซึ่งนับได้ว่าเป็นการปฏิวัติความสนใจในสาระเนื้อหาของรัฐศาสตร์ให้แตกต่างไปจากยุคกรีกโรมันและยุคกลางซึ่งเป็นยุคปรัชญาการเมืองแบบคลาสสิก

นักปรัชญาการเมืองคนสำคัญที่หันมาสนใจ “สิ่งที่เป็นอย่างจริง” โดยวิพากษ์วิจารณ์สิ่งที่นักปรัชญาการเมืองยุคคลาสสิก แสวงหาว่าเป็นเรื่องเพ้อฝันไร้สาระ และไม่มีโอกาสที่จะเป็นจริง นั่นคือ แมคเคียเวลลี (Machiavelli) (ค.ศ.1469-1527) มีผลงานที่สำคัญคือ เจ้า (The Prince) เป็นนักปรัชญาคนแรกที่เห็นว่า อำนาจอเมืองมิได้มาจากพระเจ้าเป็นเจ้าตามที่เข้าใจกันในยุคกลาง แต่มนุษย์ต่างหากที่เป็นเจ้าของจักรวาล ซึ่งเห็นว่า ผู้ปกครองนั้นมีความสำคัญยิ่งเพราะเป็นผู้สร้างสรรค์ระบอบการปกครอง ผู้ปกครองควรจะทำอะไรหรือใช้อำนาจใดๆ ก็ได้เพื่อการรักษาอำนาจของตน และเพื่อบังคับหรือจูงใจให้ผู้ที่ปกครองเชื่อฟัง ข้อเสนอของแมคเคียเวลลีเป็นการชี้แนะแนวทางปฏิบัติของผู้ปกครองในการใช้และรักษาอำนาจของตน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ประเด็นทางการเมืองที่แมคเคียเวลลีสนใจนั้นเกี่ยวข้องกับโลกที่เป็นจริง มิใช่โลกที่เป็นอุดมคติดังเช่นปรัชญาการเมืองยุคคลาสสิก ด้วยเหตุนี้แมคเคียเวลลีจึงได้สมญาว่า “บิดาแห่งปรัชญาการเมืองสมัยใหม่” และต่อมา ฌอง โบแดน (Jean Bodin) (ค.ศ.1530-1596) มีผลงานสำคัญคือ หนังสือหกเล่มว่าด้วยรัฐ (Six Livres de la Republique) แสดงทรรศนะความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับอำนาจอธิปไตย ก็ได้แสดงทรรศนะที่ว่าอำนาจอธิปไตยเป็นสิ่งที่ติดมากับรัฐ จึงเป็นเครื่องมือในการสร้างความอยู่รอดและคุณธรรมให้เกิดขึ้นในรัฐ

ต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ 17 สังคมยุโรปเข้าสู่ยุคของระบอบชาติ อำนาจของกษัตริย์เข้มแข็งมากขึ้น โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) (ค.ศ.1588-1679) มีผลงานสำคัญคือ รัฐาธิปัตย์ (Leviathan) แสดงทรรศนะที่สนับสนุนการใช้อำนาจอันสมบูรณ์ขององค์อธิปัตย์ ก็ได้สานต่อความคิดทางการเมืองของแมคเคียเวลลี ที่ว่าผู้ปกครองควรมีอำนาจสิทธิขาด โดย ฮอบส์ ได้อ้างถึงสัญญาประชาคม ที่ทำให้นักชนต้องมอบอำนาจให้กับผู้ปกครองเพื่อความปลอดภัย ดังนั้นในทรรศนะของฮอบส์แล้วจึงเห็นว่า ผู้ปกครองจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้อำนาจในลักษณะผูกขาด ซึ่งฮอบส์จะสนับสนุนการปกครองระบอบราชาธิปไตย (monarchy)

อย่างไรก็ตาม เมื่อสังคมยุโรปก้าวเข้าสู่ยุคของการปฏิวัติการค้าและการอุตสาหกรรม ในช่วงศตวรรษที่ 18 นั้น ความคิดของนักปรัชญาการเมืองก็ได้เปลี่ยนแปลงไปอีก กล่าวคือ การที่อำนาจของกษัตริย์เริ่มเสื่อมลง ในขณะที่ความคิดทางการเมืองแบบประชาธิปไตยเริ่มแพร่หลายมากขึ้น นักปราชญ์ทางการเมืองยุคต่อมา ได้แสดงความคิดที่คัดค้านความคิดของแมคเคียเวลลี และฮอบส์ เป็นต้นว่า จอห์น ล็อก (John Locke) (ค.ศ.1632-1704) มีผลงานเขียนที่สำคัญ คือ หนังสือสองเล่มว่าด้วยการปกครอง (Two Treatises of Government) แสดงทฤษฎีที่ตรงข้ามกับฮอบส์ คือ คัดค้านการมีอำนาจเด็ดขาดสมบูรณ์ของผู้ปกครอง จอห์น ล็อก เห็นว่า ในสังคมมนุษย์นั้น มีความจำเป็นอย่างหนึ่งที่จะต้องให้มีใช้อำนาจอธิปไตย แต่การใช้อำนาจของผู้ปกครองไม่ควรมีลักษณะผูกขาด ในทางตรงข้าม ประชาชนจะมีอำนาจปลดผู้ปกครองได้ ส่วน มงเตสกีเออ (Montesquieu) นั้น (ค.ศ. 1689-1755) มีผลงานเขียนที่สำคัญคือ เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย (L'Esprit des Lois) แสดงทฤษฎีคล้ายคลึงกับล็อก และได้เสนอทฤษฎีการแบ่งแยกการใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐ มงเตสกีเออ ได้สานต่อแนวคิดของล็อก โดยเห็นว่าเมื่อผู้ปกครองไม่ควรผูกขาดการใช้อำนาจอธิปไตยแล้ว ในทางปฏิบัติควรจะมีการแบ่งแยกการใช้อำนาจอธิปไตยด้วยและต่อมา ฌัก รูโซ (Jean-Jacques Rousseau) (ค.ศ.1712-1719) ผลงานเขียนที่สำคัญคือ สัญญาประชาคม (Social Contract) ทฤษฎีทางการเมืองนั้นต้องการให้มีการประสานหรือประนีประนอมผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลในรัฐกับผลประโยชน์ส่วนรวม รูโซ เห็นว่า รัฐมีหน้าที่ที่จะต้องประสานผลประโยชน์ให้สอดคล้องต้องกัน ระหว่างผลประโยชน์ของผู้ปกครองและผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลทั้งหมดในสังคม เพื่อก่อให้เกิดเจตจำนงร่วม (general will) ความคิดทางการเมืองของล็อก มงเตสกีเออ และรูโซ ได้มีส่วนทำให้สถานะของกษัตริย์ในยุโรปหรือการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ค่อยๆเสื่อมลง โดยระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตยได้เข้ามาแทนที่ในที่สุด

แม้ว่าสังคมยุโรปในยุคนั้นจะอยู่ในยุคของสังคมการเมืองแบบประชาธิปไตยภายใต้เศรษฐกิจแบบเสรีที่พัฒนาไปสู่การอุตสาหกรรมก็ตาม แต่ปรากฏว่าในทางปฏิบัติ สังคมยุโรปกลับต้องเผชิญปัญหาต่างๆ ในทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สภาพการณ์เช่นนี้ยังผลให้เกิดการแบ่งกระแสทางความคิดของนักปรัชญาการเมืองที่แตกต่างกันไป กล่าวคือมีการต่อสู้ทางความคิดระหว่างนักปรัชญาการเมืองกลุ่มเสรีประชาธิปไตย เช่น อเล็กซิส เดอ ต็อกเกอวีย์ (Alexis de Tocqueville) (ค.ศ.1805-1859) ผลงานเขียนที่สำคัญคือ ประชาธิปไตยในอเมริกา (Democracy in America) ได้แสดงทฤษฎีเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของประชาชนอเมริกันในยุคก่อนสงครามการเมือง (ค.ศ. 1840) นักปรัชญาการเมืองกลุ่มสังคมนิยม เช่น โรเบิร์ต โอเวน (Robert Owen) และนักปรัชญาการเมืองกลุ่มอนาธิปไตย เช่น ปрудоง

(Proudhon) เป็นต้น สำหรับโรเบิร์ต โอเวน (ค.ศ.1771-1858) เป็นผู้เสนอแนวความคิดว่าด้วยการสหกรณ์ ทั้งนี้ในทางปฏิบัติ เขาได้ทดลองให้มีการสวัสดิการแก่กรรมกรในโรงงานของเขา ส่วนปрудอง (ค.ศ.1809-1865) เป็นนักปรัชญาในกลุ่มอนาธิปไตย (anarchism) ที่ปฏิเสธการใช้อำนาจของรัฐ โดยเสนอให้แต่ละหมู่บ้านหรือคอมมูนมารวมตัวกันเป็นสหพันธ์อย่างหลวมๆ โดยต่างก็มีกิจกรรมร่วมกันอย่างเท่าเทียมกันซึ่งจะนำไปสู่สังคมใหม่ในที่สุด การเกิดขึ้นของนักปรัชญาการเมืองกลุ่มต่างๆเช่นนี้ ย่อมแสดงให้เห็นว่าระบอบการเมืองแบบเสรีประชาธิปไตยน่าจะมีรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ในสังคม เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้นักปรัชญาการเมืองในยุคต่อมา จึงพยายามแสวงหาคำตอบเพื่อสังคมที่ดีกว่าต่อไปอีกโดยไม่หยุดยั้ง ทั้งนี้ แนวปรัชญาการเมืองของคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) (ค.ศ.1818-1883) เป็นชาวเยอรมัน ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากปรัชญาของ เฮเกล (Hegel) มาร์กซ์ไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของกลุ่มสังคมนิยมว่าเป็นความคิดเพื่อฝัน หรือเป็นสังคมนิยมของพวกกระฎุมพี ด้วยเหตุนี้ มาร์กซ์ จึงทำการวิเคราะห์สังคมนั้น วิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของความเป็นมาของมนุษยชาติว่ามีพื้นฐานมาจากความขัดแย้งด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในเรื่องความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต สังคมอุดมคติของมาร์กซ์ คือ สังคมที่มีแต่ชนชั้นกรรมาชีพ ซึ่งเขาได้สรุปว่าจะเกิดสังคมเช่นนี้ได้ก็ต้องอาศัยการปฏิวัติทางชนชั้นเท่านั้น มาร์กซ์ ได้อธิบายวิวัฒนาการของสังคมด้วยวิธีการที่เรียกว่า “ประวัติศาสตร์วิภาษวิธี” (historical dialectic method) โดยชี้ให้เห็นว่า ในที่สุดแล้วสังคมนั้นจะวิวัฒนาการไปสู่สังคมคอมมิวนิสต์

โดยสรุป สารของวิชาประวัติศาสตร์ในยุคโบราณมีจุดสนใจอยู่ที่การเสนอแนวความคิดทางการเมืองของนักปรัชญาการเมืองในแต่ละยุคสมัย ซึ่งเป็นผลมาจากวิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตั้งแต่สมัยกรีกจนถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 (ค.ศ.1850) ดังนั้นวิชาประวัติศาสตร์จึงเป็นเรื่องของการแสวงหาปัญญาโดยนักปรัชญาการเมืองต่างๆ ที่ทำการวิเคราะห์และประเมินค่าการจัดสรรอำนาจและโครงสร้างแห่งอำนาจ (ผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง) ให้เป็นไปตามมาตรฐานทางจริยธรรม (ethical criteria) เมื่อเป็นเช่นนี้ ปรากฏการณ์ทางการเมืองจึงสามารถใช้ปัญญาเพื่อการแสดงออกซึ่งความสนใจและความคิดทางการเมืองของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งแต่ละคนจะแสดงความคิดทางการเมืองของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งแต่ละคนจะแสดงความคิดทางการเมืองของตนที่สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาต่างๆ ในแต่ละยุค จึงอาจกล่าวสรุปได้ว่า สารของวิชาประวัติศาสตร์ในยุคโบราณนี้ (ตั้งแต่ยุคกรีกจนถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งเกือบประมาณ 2500 ปี) จึงมีขอบข่ายที่เกี่ยวกับการศึกษาสังคมโดยทั่วไปด้วยปรัชญาทางศีลธรรม (universal moral philosophy) ซึ่งเดวิด ฮัสตัน ได้เรียกการศึกษารัฐศาสตร์ยุคนี้ว่า ยุคสากลนิยม (universalism) เมื่อเป็นเช่นนี้ สารของวิชาประวัติศาสตร์จึงยังไม่มีลักษณะเฉพาะ (specialization) แต่ขึ้นอยู่กับความสนใจของนักคิดแต่ละคน สารของวิชาประวัติศาสตร์จึงหลากหลายไปตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป

สำหรับแนวทางหรือวิธีศึกษารัฐศาสตร์ในยุคปรัชญาการเมืองนั้น อาจกล่าวได้ว่า นักปรัชญาการเมืองแต่ละคนจะใช้หลักเหตุผล มาอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ การศึกษารัฐศาสตร์แบบปรัชญาการเมืองจึงเกี่ยวข้องกับทฤษฎีเชิงปทัสถาน (normative theory) เป็นส่วนใหญ่ ดังจะเห็นได้จากสาระของรัฐธรรมนูญมักจะเกี่ยวข้องกับ “สิ่งที่ควรจะเป็น” อย่างไรก็ดี ในระยะหลังก็ได้มีผู้โต้แย้งว่า หากพิจารณาโดยละเอียดแล้ว ก็พบว่า การศึกษารัฐศาสตร์แบบปรัชญาการเมืองนั้น แม้ว่าจะมีเป้าหมายเกี่ยวข้องกับทฤษฎีเชิงปทัสถาน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านจริยศาสตร์ ทางด้านศีลธรรม ทางด้านสุนทรียศาสตร์ และทางด้านตรรกศาสตร์ก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติแล้วก็อาจกล่าวได้ว่า นักปรัชญาการเมืองยุคนี้ก็ได้อาศัยทฤษฎีหรือวิธีการเชิงประจักษ์ (empirical theory or method) มาใช้ในการอธิบายหรือวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางการเมืองหรือประเด็นปัญหาทางการเมืองที่เป็นอยู่ในแต่ละขณะเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากการที่นักปรัชญาการเมืองใช้วิธีการสังเกต (observation) ปรากฏการณ์ต่างๆ แล้วนำมาวิเคราะห์โดยหลักเหตุผลเพื่อหาข้อยุติหรือเสนอแนะสิ่งที่ดีกว่า เช่น งานของเพลโต ในเรื่อง อพอลอจี (Apology) หรืองานของอริสโตเติลในเรื่องจริยศาสตร์ (Ethics) หรือแม้กระทั่งงานของคาร์ล มาร์กซ ในเรื่องต่างๆ เมื่อเป็นเช่นนี้ รัฐศาสตร์ในยุคปรัชญาการเมืองมีทั้งลักษณะที่เป็นเชิงปทัสถาน และลักษณะที่เป็นเชิงประจักษ์ แต่จะมีลักษณะในเชิงปทัสถานมากกว่า อย่างไรก็ตาม ผลงานของนักรัฐศาสตร์ทั้งหลายในยุคปรัชญาการเมืองนั้นล้วนมีความสำคัญต่อผู้ที่ศึกษาวิชารัฐศาสตร์ทั้งสิ้น เพราะจะทำให้ผู้ศึกษาได้รับความซาบซึ้งในหลักการและเข้าใจในสาระต่างๆ ที่เป็นพื้นฐานของรัฐศาสตร์มากขึ้น (สุโขทัยธรรมมาธิราช, มหาวิทยาลัย. 2543)

รัฐศาสตร์ยุคนิตินิยม

ในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้เกิดสำนักกฎหมายนิยมหรือนิตินิยม (legalism) ขึ้นในประเทศเยอรมนี โดย เจ. ดับบลิว. เบอร์เกสส์ (J.W. Burgess, 1908) ได้นำแนวการวิเคราะห์แบบนิตินิยมนี้เข้าไปเผยแพร่ในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งสหรัฐอเมริกาขณะนั้น อธิปไตยทางความคิดของ เจเรมี เบนแทม แห่งสำนักประโยชน์นิยม (utilitarianism) กำลังแพร่หลาย โดยในทางปฏิบัติได้สนับสนุนการวิเคราะห์แบบนิตินิยมให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น ดังนั้น สาระเนื้อหาของการเมืองจึงได้มุ่งมาสนใจศึกษาเรื่องรัฐ โดยแนวการวิเคราะห์แบบนิตินิยม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ องค์ความรู้ของรัฐศาสตร์ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ก็คือ การศึกษาเกี่ยวกับรัฐ ซึ่งในทางปฏิบัติ ได้มีการให้คำจำกัดความของ รัฐ ในความหมายแคบว่า เป็นที่รวมของโครงสร้างต่างๆ ที่เป็นทางการตามกฎหมาย ความสนใจในประเด็นแนวใหม่เช่นนี้ จึงได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นขององค์ความรู้ใหม่ทางรัฐศาสตร์ ซึ่ง

ถือได้ว่าเป็นการเปิดศักราชใหม่ของรัฐศาสตร์ ฉะนั้น ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 และต้นศตวรรษที่ 20 จึงได้มีงานเขียนทางรัฐศาสตร์ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า วิชารัฐศาสตร์ได้เริ่มมีลักษณะเป็นสาขาเฉพาะด้าน (a specialized discipline) เป็นครั้งแรก โดยในตอนต้นของทศวรรษที่ 1890 เบอร์เกสส์และโลเวลล์ ได้ผลิตงานเขียนที่สำคัญหลายเล่ม ซึ่งผลงานเหล่านี้ได้ชี้ให้เห็นอิทธิพลของการวิเคราะห์แบบนิตินิยมที่มีต่อการศึกษารัฐศาสตร์ในขณะนั้น

ดังนั้น สารของวิชารัฐศาสตร์จึงได้เปลี่ยนแปลงไปสู่การศึกษาเกี่ยวกับสถานะธรรมชาติและกำเนิด (nature and origin) ของรัฐตามตัวบทกฎหมายโดยจะเน้นหรือให้ความสำคัญต่อประเด็นเกี่ยวกับ ผู้ทรงอำนาจอธิปไตยของรัฐ (sovereign properties) และความเจริญเติบโตของกฎหมาย (the growth of law) ซึ่งในรายละเอียดนั้น มุ่งอธิบายข้อกำหนดทางกฎหมายสำหรับรูปแบบการปกครองต่างๆ อำนาจที่เป็นทางการตามกฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายตุลาการ ฝ่ายปกครองและฝ่ายบริหาร อย่างไรก็ตาม การศึกษารัฐศาสตร์โดยแนวทางวิเคราะห์สถาบันการเมือง การปกครองแบบนิตินิยมนี้ ยังคงดำเนินไปควบคู่กับการศึกษารัฐศาสตร์แบบปรัชญาทางการเมือง ซึ่งเกี่ยวข้องกับการแสวงหาเป้าหมายของการปกครองหรือรัฐบาล และเป้าหมายของรัฐอยู่อีกเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการศึกษารัฐศาสตร์เชิงนิตินิยมจะเป็นที่แพร่หลายในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 และต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ก็ตาม นักศึกษารัฐศาสตร์ในช่วงระยะเดียวกันก็เริ่มไม่พึงพอใจต่อสถานะของรัฐศาสตร์ที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ตัวอย่างเช่น ในปี ค.ศ.1885 วูดโรว์ วิลสัน (Woodrow Wilson) ได้ทำหนังสือการศึกษารัฐธรรมนูญในการตีความตามตัวอักษร โดยให้เหตุผลว่า “เราให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้เรื่องกฎหมายและรัฐธรรมนูญจริงจังเกินไป เชื่อในสิ่งนั้นมากเกินไป โดยปราศจากการตรวจสอบการประพฤติปฏิบัติที่เป็นจริง” และได้เสนอแนะว่า แหล่งที่แท้จริงของการควบคุมทางนิติบัญญัตินั้นจะอยู่ที่คณะกรรมการต่างๆ ของรัฐสภา (มิใช่บทบัญญัติที่เป็นตัวอักษรของรัฐธรรมนูญ) ต่อมาใน ค.ศ.1888 เจมส์ ไบรซ์ (James Bryce) ได้เสนอแนะให้นักศึกษารัฐศาสตร์สนใจ “สิ่งที่เป็นจริง” (reality) และ “ข้อเท็จจริง” (fact) โดยเขาได้เน้นให้หันมาศึกษาบทบาทของพรรคการเมืองกลุ่มต่างๆ ภายในพรรคการเมือง

ต่อมาในปี ค.ศ.1908 ได้เริ่มเกิดความไม่พอใจอย่างมากต่อการศึกษารัฐศาสตร์ในเชิงนิตินิยมที่เป็นอยู่ในขณะนั้น โดยเกรแฮม วอลลาส (Graham Wallas) ได้วิพากษ์วิจารณ์ว่านักศึกษารัฐศาสตร์แทบทุกคนต่างก็มุ่งให้ความสนใจที่จะวิเคราะห์สถาบันที่เป็นทางการโดยละเว้นที่จะศึกษาวิเคราะห์ตัวมนุษย์ และในปีเดียวกันนั้นเอง อาร์เธอร์ เบนท์ลีย์ (Arthur Bentley) ก็ได้เสนอแนะให้ศึกษารัฐศาสตร์มุ่งศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ภายในกรอบของพฤติกรรมของกลุ่ม หรือกระบวนการของกลุ่มซึ่งเขาเห็นว่าเป็นประเด็นสำคัญในการที่จะเข้าใจแก่นแท้ของการเมืองได้

ต่อมาไม่นานนัก อี.เอ.รอส (E.A. Ross) ได้เสนองานเขียนเกี่ยวกับจิตวิทยาสังคมเล่มแรก ซึ่งเป็น การประสานข้อเสนอแนะของวอลลาสและเบนท์ลีย์ ที่ประสงค์ให้นักศึกษารัฐศาสตร์สนใจศึกษา พฤติกรรมทางการเมือง

จะเห็นได้ว่า การศึกษาเรื่องของรัฐโดยแนวทางศึกษาเชิงตัวบทกฎหมายนี้ได้มีข้อ จำกัด ในตัวเอง เพราะการศึกษาแบบนี้ จะเน้นรูปแบบหรือสถาบันที่เป็นทางการตามตัวบทกฎหมายโดย มองข้ามกระบวนการทางการเมืองที่เกิดขึ้นโดยพฤติกรรมของมนุษย์ซึ่งมีลักษณะไม่เป็นทางการ ตามตัวบทกฎหมาย จึงได้ก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ขึ้นภายในหมู่นักรัฐศาสตร์ ในยุคเดียวกันนี้เอง อย่างไรก็ตาม การศึกษาเรื่องรัฐนี้ก็ยังคงให้เกิดผลที่ตามมาคือ การสร้างความเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกันของประชาชนภายในรัฐให้เกิดการยอมรับในการใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐบาล

ความไม่พึงพอใจของนักรัฐศาสตร์ทั้งหลายที่ยกตัวอย่างมาข้างต้นนี้ ได้มีผลทำให้สาระ ของรัฐศาสตร์ได้เปลี่ยนแปลงไปสู่ การศึกษาความเป็นจริงทางการเมืองมากขึ้น โดยเฉพาะนัก รัฐศาสตร์ในประเทศสหรัฐอเมริกา ส่วนนักรัฐศาสตร์ในยุโรปนั้น ยังคงให้ความสำคัญอยู่กับ การศึกษาค้นคว้าเรื่องรัฐโดยเน้นการศึกษาสถาบันที่เป็นทางการเชิงนิตินิยมต่อไปจนตลอดศตวรรษ ที่ 20 ณ จุดนี้เองทำให้วิธีการศึกษาทางรัฐศาสตร์ในยุโรปโดยเฉพาะภาคพื้นทวีป ยังคงเป็นและให้ ความสำเร็จกับการศึกษารัฐศาสตร์โดยยึดแนวทางกฎหมาย ได้แก่ การศึกษาวิเคราะห์กฎหมาย รัฐธรรมนูญและกฎหมายปกครอง ฯลฯ จนกระทั่งปัจจุบันนี้ ซึ่งจะเป็นเหตุให้นักรัฐศาสตร์อเมริกัน และนักรัฐศาสตร์ในยุโรปมีโลกทัศน์ในการมองการเมืองที่แตกต่างกันไป โดยในที่สุดแล้วสถานภาพ ของวิชารัฐศาสตร์ในสหรัฐอเมริกาจะมีการพัฒนามากกว่าในยุโรปทั้งในแง่เนื้อหาและวิธีการศึกษา

รัฐศาสตร์ยุคสังคมนิยม

รัฐศาสตร์ยุคสังคมนิยม (realism) คำว่า“รัฐศาสตร์ยุคสังคมนิยม” นี้ เดวิด ฮีส์ตัน เป็นผู้ กำหนดขึ้น ส่วน ชาร์ลส์ อี. เมอริเยม ได้เรียกว่า“ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง”(transitional period) ทั้งนี้ได้อธิบายว่า รัฐศาสตร์ในยุคนี้ เกิดขึ้นประมาณคริสต์ศักราช 1900-1923 ซึ่งเขาถือว่ายุค นี้เป็นยุคที่มีความเคลื่อนไหวทางวิชาการ (intellectual movements) ทางรัฐศาสตร์อย่าง มากมายคือ มีการให้ความสำคัญต่อวิธีการศึกษารัฐศาสตร์โดยการสังเกต (observation) การ สัมภาษณ์ (survey) การวัด (measurement) ซึ่งก่อให้เกิดการปฏิรูปในสาระเนื้อหาและวิธีการศึกษา ตลอดมา ถือกำเนิดในราวต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 คือราว ค.ศ.1900 ถึงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง การศึกษารัฐศาสตร์ยุคสังคมนิยมนี้เริ่มเกิดขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกา กล่าวคือ ในขณะที่วงการ รัฐศาสตร์ในยุโรปกำลังสนใจกับการศึกษารัฐศาสตร์เชิงนิตินิยมอยู่นั้น นักรัฐศาสตร์อเมริกันเริ่มไม่

พอใจกับวิธีการศึกษาดังกล่าว เพราะเห็นว่า มีลักษณะจำกัดอยู่กับตัวบทกฎหมาย ยิ่งไปกว่านั้น สภาพสังคมการเมืองอเมริกันในขณะนั้นก็มีลักษณะที่แตกต่างไปจากสังคมยุโรปอีกด้วย เป็นต้นว่า สภาพสังคมอเมริกันเป็นสังคมอุตสาหกรรมที่กำลังเจริญเติบโต มีการอพยพพลั้งไหลของกลุ่มเชื้อชาติต่างๆ เข้ามามากมาย ซึ่งมีผลทำให้การเมืองของอเมริกันมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากแต่ละกลุ่มต่างก็เรียกร้องการบริการทางสังคมจากรัฐ และต่างก็ต้องการเข้าไปมีบทบาททางการเมือง เมื่อเป็นเช่นนี้ วงวิชาการรัฐศาสตร์อเมริกัน จึงเริ่มตระหนักว่า แก่นแท้หรือองค์ความรู้ทางการเมืองมิได้อยู่ที่การศึกษาสถาบันที่เป็นทางการตามตัวบทกฎหมาย แต่จะอยู่ที่ความเป็นจริงของชีวิตทางการเมือง (The realities of political life) ซึ่งปรากฏว่าในระยะนั้นนักรัฐศาสตร์อเมริกันจำนวนไม่น้อยที่ได้โจมตีการศึกษารัฐศาสตร์ในแนวนิตินิยม ดังเช่น วูดโรว์ วิลสัน และ เจมส์ ไบรซ์ เป็นต้น นอกจากนี้ในปี ค.ศ.1910 โลเวล (Lowell) นายกสมาคมรัฐศาสตร์อเมริกันขณะนั้น ได้กล่าวสุนทรพจน์เรื่อง “สรีระของการเมือง” (body of politics) ก็ได้เรียกร้องให้มีการศึกษาการเมืองโดยเน้นในแง่ของหน้าที่ (function) และทำการศึกษาในลักษณะของการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหว (dynamic) ให้มากขึ้น และในปี ค.ศ.1917 เจสซี เมซี (Jessy Macey) นายกสมาคมรัฐศาสตร์อเมริกันในปีนั้น ก็ได้เรียกร้องให้ทำการศึกษาวิชารัฐศาสตร์ โดยใช้วิธีการทางศาสตร์เป็นตัวแบบในการศึกษาการเมือง (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2524)

ดังนั้น รัฐศาสตร์ในยุคสังคมนิยม จึงเป็นการศึกษาถึงความเป็นจริงทางการเมืองต่างๆ โดยเน้นการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการทางการเมือง ที่ไม่เป็นทางการตามตัวบทกฎหมาย รวมทั้งกระบวนการทางการเมืองที่แท้จริง (Davis Easton, 1968) ซึ่งการศึกษาความเป็นจริงทางการเมืองนี้ได้นำไปสู่การศึกษาถึงกลุ่มต่างๆ ที่ต่อสู้กันเพื่อเข้ามามีอิทธิพลและบทบาทในเวทีการเมืองของสหรัฐอเมริกา เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงเท่ากับว่าวงการรัฐศาสตร์อเมริกันได้ค้นพบทิศทางใหม่ของการแสวงหาในวิชารัฐศาสตร์ ซึ่งปรากฏว่า หลังสงครามโลกครั้งที่สอง มีการให้บรรณานิยายคำว่า “การเมือง” ว่า หมายถึง “กระบวนการซึ่งกลุ่มต่างๆ ที่อยู่นอกโครงสร้างทางการเมืองที่เป็นทางการ พยายามเข้าไปมีอิทธิพลต่อการดำเนินการของรัฐบาลในทุกชั้นตอน ดังจะเห็นได้จากงานเขียนของ เฮอร์ริง (Herring) ใน ค.ศ.1929 เรื่อง “Group Representation Before Congress” และงานของทรูแมน (Truman) เรื่อง “The Governmental Process”

จึงอาจสรุปได้ว่า สาขาวิชาต่างๆ ที่เกิดขึ้นของรัฐศาสตร์ ก็ยังคงผูกพันกับการศึกษาเกี่ยวกับสถาบันทางการเมือง อันเป็นมรดกตกทอดของรัฐศาสตร์เชิงนิตินิยม แต่ สถาบันทางการเมือง ที่รัฐศาสตร์ให้ความสนใจในยุคนี้นี้ ก็จะจำกัดเฉพาะสถาบันทางการเมืองของประเทศประชาธิปไตยตะวันตกเท่านั้น สารของวิชารัฐศาสตร์จนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่สองจึงประกอบด้วย 4 สาขาวิชาที่สำคัญได้แก่ ปรัชญาการเมือง (political philosophy) การปกครอง

ภายในประเทศ (national government) การปกครองเปรียบเทียบ (comparative government) และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (international relations)

ด้วยเหตุนี้ นักรัฐศาสตร์ในยุคต่อมา จึงหันมาสนใจเกี่ยวกับอำนาจ ซึ่งถือว่าเป็นแก่นสาระเนื้อหา (subject matter) พื้นฐานที่สำคัญยิ่งในการศึกษารัฐศาสตร์ โดยในทางปฏิบัติ ได้เห็นความสนใจจากการศึกษาเชิงตัวบทกฎหมายมาสู่การศึกษาเรื่องอำนาจและกลุ่ม เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงมีผลให้วิชารัฐศาสตร์พัฒนาไปสู่ยุคที่สี่ คือยุคพฤติกรรมนิยม ซึ่งในยุคนี้เอง แนวความคิดทฤษฎีของศาสตร์ต่างๆ ได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากในวิชาการรัฐศาสตร์

รัฐศาสตร์ยุคพฤติกรรมนิยม

การศึกษารัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรม เริ่มเกิดขึ้นราวปี ค.ศ.1928 เป็นต้นมา และได้เจริญแพร่หลายยิ่งขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง วิชารัฐศาสตร์ในยุคนี้ ได้นำเอาวิธีการของศาสตร์แขนงอื่นๆ ได้แก่ จิตวิทยาและสังคมวิทยา มาประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางการเมือง ทั้งนี้โดยมีหน่วยของการศึกษาวิเคราะห์ที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคล เป้าหมายของรัฐศาสตร์ในยุคนี้ คือ การมุ่งสร้างทฤษฎีหรือองค์ความรู้ในเชิงประจักษ์ (empirical theory) โดยอาศัยระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์

วิชารัฐศาสตร์ในระยะนี้ ได้สนใจศึกษาพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจริงๆ ทั้งในโครงสร้างที่เป็นทางการและกลุ่มต่างๆ ที่ไม่เป็นทางการ ทั้งนี้โดยเหตุผลที่ว่า พฤติกรรมเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดกิจกรรมทางการเมืองต่างๆ ดังนั้น ในทางปฏิบัติ นักรัฐศาสตร์จึงได้มุ่งศึกษาที่ตัวบุคคลในแง่ทัศนคติ แรงจูงใจ ค่านิยมและความเชื่อ วิธีการศึกษาเช่นนี้ถือได้ว่า รัฐศาสตร์ได้นำเอาวิธีการของวิชาจิตวิทยามาประยุกต์ใช้ ดังจะเห็นได้จากงานเขียนของ เกรแฮม วอลลาส ในปี ค.ศ.1908 งานเขียนของ วอลเตอร์ ลิปปป์แมน ในปี ค.ศ.1922 และงานเขียนของ ฮาโรลด์ ลาสเวลล์ ในปี ค.ศ.1930 กล่าวคือ เกรแฮม วอลลาส ได้หันมาสนใจศึกษาแรงจูงใจทางการเมือง ซึ่งนับได้ว่าเป็นมิติใหม่ของการศึกษาที่ไม่จำกัดเฉพาะสถาบันทางการเมืองอันจะนำไปสู่การเข้าใจชีวิตทางการเมืองได้ดีขึ้น ส่วนวอลเตอร์ ลิปปป์แมน นั้นได้แสดงให้เห็นว่า ความคิดของมนุษย์ย่อมนำไปสู่การกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ และ ฮาโรลด์ ลาสเวลล์ ได้นำแนวทางการวิเคราะห์จิตมาศึกษาผลกระทบของแรงจูงใจต่อกิจกรรมทางการเมือง ต่อมาในตลอดทศวรรษที่ 1930 มหาวิทยาลัยชิคาโก (Chicago) ก็ได้ให้ความสนใจในการใช้ทฤษฎีจิตวิทยามาอธิบายการมีส่วนร่วมทางการเมือง สภาพการณ์เช่นนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า วิชารัฐศาสตร์ได้พัฒนาเนื้อหาสาระไปอีกขั้นหนึ่ง กล่าวคือ ได้หันเหจากการวิเคราะห์สถาบันการปกครองต่างๆ ที่เป็นทางการตามตัวบทกฎหมาย มาสู่แนวทางการ

วิเคราะห์ใหม่ที่อาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ โดยศึกษาพฤติกรรมทางการเมือง นับได้ว่าปรากฏการณ์เช่นนี้ ได้มีส่วนส่งเสริมความก้าวหน้าให้กับวงการรัฐศาสตร์เป็นอย่างมาก งานเขียนทางรัฐศาสตร์ในระยะนี้จึงมีผู้บุกเบิกที่สำคัญ ได้แก่ ชาร์ลส์ อี. เมอริยม และฮาโรลด์ ลาสเวลล์ เป็นต้น ได้กล่าวถึงลักษณะเบื้องต้น เป้าหมาย วิธีศึกษา และกระบวนการศึกษาวิจัยทางรัฐศาสตร์ที่เน้นให้มีการศึกษาพฤติกรรมทางการเมืองอย่างจริงจังและลัสเวลล์ ก็ได้ผลิตงานเขียนที่แสดงให้เห็นถึงสาระสำคัญของการเมืองอันเป็นเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจของบุคคลในสังคม (Harold D. Laswell, 1936)

อย่างไรก็ตาม การศึกษารัฐศาสตร์ในเชิงพฤติกรรมก็ได้หยุดชะงักในช่วงหนึ่ง เมื่อเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ซึ่งเริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ. 1929 จนถึงสิ้นสงครามโลกครั้งที่สอง ระยะเวลาดังกล่าวนี้ ทำให้นักรัฐศาสตร์ได้มีโอกาสสำรวจความบกพร่องของวิธีการศึกษารัฐศาสตร์กับปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เป็นจริง รวมทั้งได้เปิดโอกาสให้นักรัฐศาสตร์สามารถแลกเปลี่ยนประสบการณ์และวิธีการร่วมกับนักวิชาการของศาสตร์แขนงอื่นๆ อันมีผลทำให้นักรัฐศาสตร์สามารถมีโลกทัศน์ที่กว้างขึ้น และในที่สุดก็ได้ให้ความสนใจในการศึกษาแบบสหวิทยาการ (interdisciplinary studies) ซึ่งวิธีการแบบสหวิทยาการนี้ได้ก่อให้เกิดการปรับปรุงเทคนิค และวิธีการศึกษารัฐศาสตร์ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังนั้น ราวค.ศ. 1948 จึงได้เกิดการปฏิวัติในทางพฤติกรรมศาสตร์ ขึ้น อันมีผลให้การศึกษารัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรมได้พัฒนาและได้รับการสนใจแพร่หลายรวดเร็ว จึงกล่าวได้ว่า ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา วงการศึกษารัฐศาสตร์ได้มีความตื่นตัวอย่างมาก มหาวิทยาลัยต่างๆ ในสหรัฐอเมริกา ได้เปิดสอนวิชารัฐศาสตร์และผลิตคณาจารย์บัณฑิตทางรัฐศาสตร์มากมาย รวมทั้งได้มีผลงานวิจัยทางรัฐศาสตร์อีกมากมายที่เป็นการศึกษาเชิงพฤติกรรม ที่ส่งเสริมให้รัฐศาสตร์ในช่วงนี้ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว

ถ้ารากฐานของวิชารัฐศาสตร์คือตัวมนุษย์ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น การศึกษารัฐศาสตร์หรือการเมือง ก็น่าจะเป็นการศึกษาพฤติกรรมทางการเมืองของมนุษย์เท่านั้น ดังนั้นในทางปฏิบัติการศึกษาพฤติกรรมหรือการกระทำในทางการเมืองของมนุษย์ จึงต้องกระทำโดยการสังเกตพฤติกรรมที่เป็นจริง เช่น ศึกษาว่า มนุษย์มีความเชื่อ ค่านิยม เป้าหมาย บุคลิกภาพ และความต้องการ ฯลฯ อะไรและอย่างไร เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้ แก่นแท้ของการศึกษารัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรม ก็คือการศึกษาเกี่ยวกับตัวมนุษย์นั่นเอง ประเด็นที่จะต้องทราบต่อไปคือ จะศึกษาอย่างไร คำตอบก็คือจะต้องทำการศึกษาอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ แนวทางศึกษารัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรมนั้น ก็คือการวิจัย ปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เป็นจริงที่สังเกตได้ มีการรวบรวมข้อมูลที่สามารถนำมาพิสูจน์ได้ และมีการวัดที่มีความถูกต้องแน่นอน โดยในทางปฏิบัติ การศึกษารัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรมจึงต้องอาศัยทฤษฎีเป็นกรอบพื้นฐานและมีการวิเคราะห์อย่างเป็นระเบียบวิธี เช่น

การนำวิธีการของจิตวิทยาสังคมมาศึกษาพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลนั้น อาจทำได้โดยนำทฤษฎีบุคลิกภาพของ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) มาเป็นกรอบพื้นฐาน อาจใช้การศึกษาวิเคราะห์โดยการสังเกตหรือสัมภาษณ์ ในการนี้ จะต้องมีการรวบรวมข้อมูล การสุ่มตัวอย่าง ตลอดจนมีการทดสอบความเที่ยงตรงและความเชื่อถือได้อีกด้วย เป็นต้น การรับเอาวิธีการศึกษาของศาสตร์แขนงอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็น จิตวิทยา สังคมวิทยา ฯลฯ เข้ามาใช้ในการศึกษารัฐศาสตร์ จึงได้นำไปสู่การศึกษารัฐศาสตร์เชิงสหวิทยาการ ทำให้รัฐศาสตร์มีความสัมพันธ์กับศาสตร์อื่นๆ เกือบทุกแขนง รวมทั้งคณิตศาสตร์ สถิติ และเทคนิคทางด้านคอมพิวเตอร์อีกด้วย

กล่าวโดยสรุป รัฐศาสตร์ยุคพฤติกรรมนิยมนี้ เริ่มต้นอย่างจริงจังแพร่หลายมากขึ้นประมาณหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา และได้มีอิทธิพลแพร่หลายอย่างกว้างขวางในวงการรัฐศาสตร์เรื่อยมา การศึกษารัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรม ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิธีการศึกษาทางรัฐศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วิธีการทางวิทยาศาสตร์ได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวาง รวมทั้งได้มีการนำเอาวิธีการของศาสตร์อื่นๆ เข้ามาใช้ประกอบในการศึกษาวิเคราะห์ประเด็นปัญหาทางการเมืองต่างๆ นักรัฐศาสตร์เน้นการศึกษาเชิงพฤติกรรม ได้เข้ามามีอิทธิพลเหนือสมาคมรัฐศาสตร์ของสหรัฐอเมริกา ตลอดจนมหาวิทยาลัยที่สอนวิชารัฐศาสตร์ของสหรัฐอเมริกา ทั้งนี้ อิทธิพลของการศึกษารัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรมก็ได้แพร่หลายไปยังประเทศอังกฤษอีกด้วย

รัฐศาสตร์ยุคหลังพฤติกรรมนิยม

แม้ว่าอิทธิพลของการศึกษารัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรมจะแพร่หลายในสหรัฐอเมริกา มากกว่าหนึ่งทศวรรษก็ตาม ในระยะเดียวกันนั้นเอง นักรัฐศาสตร์อเมริกันจำนวนหนึ่งก็เริ่มไม่พอใจและวิพากษ์วิจารณ์วิธีการศึกษารัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรม การต่อต้านนี้เริ่มปรากฏชัดขึ้นราวปี ค.ศ. 1963 ในช่วงที่สงครามเวียดนามกำลังอยู่ในวิกฤติ โดยนักรัฐศาสตร์ผู้ต่อต้านนี้ ได้แสดงความไม่พึงพอใจที่รัฐบาลอเมริกันเข้าไปมีบทบาทแทรกแซงในกรณีเวียดนาม จึงได้ประณามรัฐบาลอเมริกัน และนักรัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรมนิยมว่า เป็นผู้ที่ยอมรับระบบการเมืองที่เป็นอยู่โดยมิได้คำนึงถึงความถูกต้องชอบธรรม เป็นผู้ที่ตกเป็นเครื่องมือรับใช้ผู้ปกครอง (รัฐบาลอเมริกัน) เพื่อรักษาสถานะเดิมโดยมิได้คำนึงว่าการแทรกแซงดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนส่วนใหญ่ของสหรัฐอเมริกาหรือไม่ด้วยเหตุนี้ นักรัฐศาสตร์อเมริกันจึงได้แตกแยกออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ คือกลุ่มนักรัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรมและกลุ่มที่คัดค้านนักรัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรม สำหรับประเด็นที่นักรัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรมถูกวิพากษ์วิจารณ์มากที่สุด ก็คือ การที่เน้นให้นักรัฐศาสตร์วางตัวเป็นกลาง ไม่นำเอาความรู้สึกและค่านิยมมาใช้ในการวิเคราะห์ประเด็นทางการเมือง ซึ่งกลุ่มคัดค้านเห็นว่า ข้อกำหนด

ดังกล่าวของนักรัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ และเป็นการเมืองจอมปลอม (pseudo-political) เพราะจะทำให้ นักศึกษารัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรมไม่คำนึงถึงเป้าหมายที่จะปรับปรุงสภาพสังคมให้ดีขึ้น ความไม่พอใจเช่นนี้ ได้เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการในการประชุมประจำปีของสมาคมรัฐศาสตร์อเมริกันโดยกลุ่มที่เรียกตนเองว่า “กลุ่มเพื่อรัฐศาสตร์ใหม่” (The Caucus for a New Political Science) ได้วิจารณ์ว่า พวกรัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรมนิยม มีความลำเอียงที่จะรักษาสถานภาพเดิม ไม่คิดเปลี่ยนแนวหรือปฏิรูป คือมุ่งเพียงแต่ศึกษาปรากฏการณ์นั้นๆ คืออะไร แต่ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายในการศึกษาให้ก้าวหน้าไปมากกว่านั้น

กล่าวโดยสรุป ข้อเสนอของนักรัฐศาสตร์ที่ต่อต้านกลุ่มพฤติกรรมนิยมนั้น มีจุดหมายเพื่อให้รัฐศาสตร์มีเป้าหมายเพื่อการปรับปรุงสังคมให้ดีขึ้นนั่นเอง อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอดังกล่าว ดูเหมือนจะไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากอิทธิพลของรัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรมยังคงเป็นที่นิยมอยู่แม้ปัจจุบันนี้

บทสรุป

วิวัฒนาการของรัฐศาสตร์ เป็นการศึกษาวิชารัฐศาสตร์ในยุคโบราณมีจุดสนใจอยู่ที่การเสนอแนวความคิดทางการเมืองของนักปรัชญาการเมืองในแต่ละยุคสมัย ซึ่งเป็นผลมาจากวิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตั้งแต่สมัยกรีกจนถึงกึ่งกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 (ค.ศ. 1850) ดังนั้นวิชารัฐศาสตร์จึงเป็นเรื่องของการแสวงหาปัญญาโดยนักปรัชญาการเมืองต่างๆ ที่ทำการวิเคราะห์และประเมินค่าการจัดสรรอำนาจและโครงสร้างแห่งอำนาจ (ผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง) ให้เป็นไปตามมาตรฐานทางจริยธรรม (ethical criteria) เมื่อเป็นเช่นนี้ ประชาชนทางการเมืองจึงสามารถใช้ปัญญาเพื่อการแสดงออกซึ่งความสนใจและความคิดทางการเมืองของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งแต่ละคนจะแสดงความคิดทางการเมืองของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งแต่ละคนจะแสดงความคิดทางการเมืองของตนที่สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาต่างๆ ในแต่ละยุค จึงอาจกล่าวสรุปได้ว่า สารของวิชารัฐศาสตร์ในยุคโบราณนี้ (ตั้งแต่ยุคกรีกจนกระทั่งกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งเกือบประมาณ 2500 ปี) จึงมีขอบข่ายที่เกี่ยวกับการศึกษาสังคมโดยทั่วไปด้วยปรัชญาทางศีลธรรม (universal moral philosophy) ซึ่งเดวิด ฮีลตัน ได้เรียกการศึกษารัฐศาสตร์ยุคนี้ว่า ยุคสากลนิยม (universalism) เมื่อเป็นเช่นนั้น สารของวิชารัฐศาสตร์จึงยังไม่มีลักษณะเฉพาะ (specialization) แต่ขึ้นอยู่กับความสนใจของนักคิดแต่ละคน สารของวิชารัฐศาสตร์จึงหลากหลายไปตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป

เป้าหมายของรัฐศาสตร์ในยุคพหุกรรมนิยมนี้นุ่งการสร้างทฤษฎีเชิงประจักษ์ว่าท
ต่อมาในราวปี ค.ศ.1968 นักรัฐศาสตร์กลุ่มหนึ่งได้เสนอแนะให้ทบทวนเป้าหมายของวิชารัฐศาสตร์
เสียใหม่ โดยได้แบ่งเป้าหมายของการศึกษารัฐศาสตร์ออกเป็นเป้าหมายระยะสั้นและเป้าหมาย
ระยะยาว กล่าวคือ การศึกษารัฐศาสตร์ มีเป้าหมายระยะสั้น คือการนำความรู้ไปแก้ปัญหาต่างๆใน
สังคมการเมือง ส่วนเป้าหมายระยะยาว คือการสร้างองค์ความรู้ที่มีลักษณะเชิงประจักษ์ เรียกว่า
ยุคหลังพหุกรรมศาสตร์จนถึงปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, (2524) .*รัฐศาสตร์, พัฒนาการและแนวทางการศึกษา*, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ
สุโขทัยธรรมาธิราช,มหาวิทยาลัย. (2543) *หลักและวิธีการศึกษาทางรัฐศาสตร์*,พิมพ์ครั้งที่ 16
นันทบุรี :สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2543.
- เอ็ม.เจ.ฮาร์มอน, (2519) *ความคิดทางการเมืองจากเพลโตถึงปัจจุบัน*, เสน่ห์ จามริก (แปล), พิมพ์
ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Albert Somit and Joseph Tanenhaus. (1964) *American Political Science: A Profile of
A Discipline*. New York: Atherton Press, 1964.
- Arnold Brecht, (1967) *Political Theory: The Foundations of Twentieth Century
Political Thought*. Princeton: Princeton University Press,.
- Arthur F. Bentley, (1949) *The Process of Government*, Bloomington: Principia, 1908,
reprinted.
- Carl J. Friedrich. (1937) *Constitutional Government and Democracy*, Boston, Ginn,
Charles E. Merriam. (1925) *New Aspects of Politics*. Chicago: University of Chicago
Press.
- Christian Bay (2524) “*The Cheerful Science of Dismal Politics*” in Theodore Roszak
(ed), *The Dissenting Academy*. New York: Pantheon Books, 1968.
- David Truman, (1951) *The Governmental Process*, New York, Knopf.
- Davis Easton (1968)“*Political Science*” *International Encyclopedia of the Social
Sciences* Xii,
- E.A. Ross., (1908) *Social Psychology: An Outline and Source of Book*, New York:
Macmillan.

- George F. Kennan. (1966) *Realities of American Foreign Policy*. New York: Norton,
- George H. Sabine. (1937) *History of Political Theory*. New York: Holt, (1937) .
- Graham Wallas. (1962) *Human Nature in Politics*, Gloucester, Mass: Smith (1962);
- Hans J. Morgenthau. (1954) *Politics among nations*. New York: Alfred A. Knopf.
- Harold D. Laswell. (1936) *Politics: Who gets What When and How*. New York: McGraw-Hill.
- Herman Finer. (1949) *The Theory and Practice of Modern Government*. New York: Hott, (1932)
- Houghton Mifflin, (1908) *The Government of England* , 2Vols, New York: Macmillan
- J.W. Burgess, (1981) *Political Science and Comparative Constitutional Law*, 2 Vols. Boston: Gin.
- James Bryce. (1988) *The American Commonwealth*, New York: Macmillan, 1926; *Modern Democracy*, New York: Macmillan, 1921.
- Lawrence A. Lowell, (1996) *Government and Parties in Continental Europe*, 2 Vols. Boston.
- Leo Strauss, (1959) *What is political Philosophy? And Other Studies*, New York: The Free Press.
- Social Science Research Council, (1968) *Research in Political Science*. London: Heinemann.

